

«Вирівнювання» Збруча. Quo vadis, Вадісе?. Книга 2

Олег Клименко

ОЗНАЙОМЧИЙ ФРАГМЕНТ

© Видавництво «Богдан». Усі права застережено.

Фрагмент надано для ознайомлення. Повна книжка — nashaknyga.com.ua

Олег Клименко

«Вирівнювання» Збруча

Історичний роман-хроніка

Quo vadis, Vadice?

Книга друга

Історичний роман-хроніка “Quo vadis, Vadice?” є другою книгою трилогії “«Вирівнювання» Збруча”. У ньому йдеться про масові репресії радянських органів НКВС-НКДБ у Західній Україні в 1939-1941 роках. З іронічних, а подекуди із саркастичних позицій, витворена колекція історичних подій, явищ і постатей, розкриті деякі таємниці того часу, хитросплетіння політики та війни.

Тернопіль, 17-18 вересня 1939 року

Цей день війни за насиченістю нічим не відрізнявся від попередніх... хіба що радянські літаки, які з'явилися знезапче. Вони, ховаючись за хмарами, скидали бомби. «ФАБ-50», вирвавшись з бомболюків, зі жакливим виттям поринули вниз із наміром розірвати Тернопіль на шматки.

У довгому й неприємному бомбосховищі, на шматку холодного цементу в домініканському костьолі, всі урочисто, ніби на месі, повсідалися в очікуванні дійства. Акуратний і нагляданий ксьондз Мадурa натхненно читав молитви. У жовтому світлі, в якому роїлися пилинки, швидкість читання була нижче середньої.

— Діти мої! — піднесено мовив ксьондз. — Нам залишилися тільки молитись. Я вже чую Божі кроки...

Загинаючи пальці, він перерахував, які молитви треба проказати, щоб Господь, який проявляється зазвичай у деталях, відвернув біду.

Двоє постарших жінок, притулившись одна до одної, наче раки в кошику, таємниче про щось перешіптувалися, мабуть, про цілющі властивості цибулі. Тільки пан Маковецький і пан Тадек К. грали в карти за всіма правилами кредитно-фінансових відносин — на

цигарки. Пан Войцех утретє поспіль переміг, а Тадеку як завжди... не таланило.

— Пан Войцех махлює! — відкрив писок у презирливій гримасі Тадек, який скидався на лисуватого пацюка, і невдоволено швиргонув засмальцьовані карти на імпровізований стіл.

Усміхнувшись, пан Маковецький задоволено понюхав виграні три дешеві сигарети. Він вдихав «запах перемоги».

— Реванш і негайно! — скреготнув зубами Тадек — фаховий пройдисвіт, який не на жарт розізлився. Він умів добряче лютувати.

Як кожен гравець Тадек вірив, що ось-ось настане перелом і можна буде з лихвою повернути все програне. Може, нині фортуна змилосердиться?

Реваншу не сталося — набридлива сирена ППО дозволила піднятися на поверхню. У кутку спав старенький із сивою бородою, немов у святого Онуфрія... дуже старенький, який уже в землю дивиться. Жовта пляма, що розпливлася на штанах, свідчила про нетримання.

— Ой вуйку! Царство Небесне проспали... очуняйте, — розторсала його одна з жінок.

— Ви ліки приймаєте? — стурбовано запитала інша.

— Якщо згадаю, то так, — старий трохи підвів густі кошлаті брови.

Коли настав час розходитися, всі перехрестилися і перецілювалися з особливою насолодою.

— Слава Всевишньому, і цього разу минуло, — полегшено зітхнув ксьондз Мадур.

Більшість радянських бомб упала за містом на відкриту місцевість, залишивши після себе пошматований краєвид. Дерев зрубало під корінь. Це місце вже стало не тим, яким його знали обивателі. Що вони сподівалися побачити? Люди стояли біля велетенської вирви, котра ніби запитувала «На що витріщилися?», і

спльовували в неї. Дехто приміряв її до розмірів власного укриття.

На щастя, наслідком нальоту стало тільки одне точне влучання, однак усі відчували закопчений присмак бомбардування. На вулиці Вертепній, яка тепер нагадувала розпечену пательню, — дим і кипуче полум'я. Розбита червона черепиця, що злетіла з даху, валялася на бруківці. Пані Зьобро з мокрим од сліз обличчям тримала на руках скривавлене тіло пекінеса.

Застогнала і впала лицем до землі двоповерхова будівля, здіймаючи ще один вал гарячої їдкої пилюки. Сірі від вапняного нальоту дерева навколо неї були голі й скидалися на вішаки. Безглуздою купою громадилися рукотворні цегляні й бетонні уламки. Від гару сильний, майже натхненний напад кашлю. Люди, бухикаючи, рясно й запально лаялися. Чути було віддалені вибухи, що лунали з боку Великих Бірок і Ходачкова. Повітря дрижало. Радянська авіація бомбардувала залізничні станції.

— Ми в дупі. Ворог таки знайшов мерзенний спосіб пройти нашу оборону, — виправдовувався капрал із батареї ППО, посміхаючись якоюсь нещасною, ніби поламаною посмішкою. Слова на потрісканих губах майже беззвучні, але його очі кричали голосніше, ніж будь-коли до цього.

«Цікаво, це цитата Ридза чи його власний афоризм?» — стрільнуло у допитливій голові пана Маковецького.

Тернопіль населяло чимало диваків. Пан Маковецький був, безумовно, одним із них.

— А нашу «Пшиваліху» *, бува, не розбомбило? — поцікавився він крізь усе ще вкриті пилюкою губи і зуби. — У горлі — ніби піч. Страх як хочеться «Дубельтового».

Несвіжою хустиною, що смерділа пожежею, він узявся видовбувати зі своїх м'якого срібла очей та носа картоплиною суміш поту й пилюки. Після цих слів кожен, мабуть, відчув, як прохолодне пиво гасить пожежу в горлі і пом'якшує гіркий дим.

— Хоча б ви, пане Войцеху, облегшіть душу. Дайте сигаретку, — попросив листоноша Цибульський, розпізнавальними ознаками якого були підфарбована хною нахабна борідка дрібними кільцями, ніби в ассирійського сатрапа, яка, правду кажучи, виглядала не прищип до чогось рукав, та сумка зі свинячої шкіри.

Пан Маковецький, який мав унікальне вміння дратувати усіх хамовитих, і усіх обмежених, недовго зловтішався перемогою над Тадеком. Він і сам не проти запалити. До того ж був людиною щедрою, яка ділилася виграшем зі своїми друзями... і з тими, в кого вигравав. І нині не забув про Тадека, який уже витер з кутиків рота наліт злості й корчив із себе такого гарного хлопа, що хоч за пивом його посилай.

Тадек К. і пан Войцех, попри різні риси характеру, якось притерлись один до одного, і кожне спілкування дуже сильно впливало на ерудита, замінюючи йому бойдик горівки.

Пан Маковецький, запримітивши окремі елементи хрунівства Тадека, не полишав надії розвернути його особистість до кращого боку, сподіваючись, що такий бік існує. Як не сумно, бувало, що й пан Войцех плував божий дар із яєчнею. У цьому також проявлялася сутність його оригінальної натури.

Лайна у місті було багато, слів нема. Випиналося воно і на авансцені. Мешканці, схожі на бройлерів із ідентичними неврозами, збившись до купи, жваво обмінювалися натуральною сировиною — плітки на плітки, платячи за отриману плітку своєю пліткою.

Приземкувата пані Людовіка Бугнова скидалася на дивне творіння далекого від знання анатомії скульптора, який створив її з двох брил — тулуба й голови. Закутавшись у нікудишне вицвіле пальто, без супроводу песючків, яких давно не виводила на свіже повітря, вона наважилася після бомбардування випхати свою заплиту жиром дупу на вулицю. Із заціпленими думками пані Людовіка «вальгусною постановкою стопи», що у простолюдді

називається клишоногістю, продріботіла перевальцем половину захаращеного кварталу, нервово гризучи нігті. Обличчя в неї було ніби з пом'ятого картону, а на ньому — роздратований вираз. Здавалося, що одне око в неї розплющене, а друге, зтягнуте фіранками й рюшечками, ще дрімає.

— Чого повитріщалися, недоуки? — слова випливали з рота дрятяної недоброзичливої жінки, наче відро помийв, і запаскудили голови пліткарів.

«Така злюка — не дай Боже! Та ще й скупа-скупезна, вогню не розведе. У хаті холод собачий навіть для її песючків», — чимало так подумали.

— Що, стара курво, просмердітися вийшла? — виваляла у грязюці її ім'я двірничиха Леська Дурбак, яка стояла з драпачкою в руках акурат напроти помешкання Людовіки по вулиці Коперника. — А песючки твої смердючі уже виздыхали?

— Може, дурепо, крикнеш іще голосніше? — бурхливо відреагувала стара, обличчя якої вмить стало ліловим, проте утрималася від звичного терміна «патлата шльондра».

— Поцілуй мене в дупу! Буду кричати так голосно, як захочу.

При маленьких мізках, що сформувалися в умовах постійного невдоволення, зокрема статевого, у Леськи був занадто великий рот, який щовечора на кухні сперечався зі всім світом, нарікав і вигукував. Мало не всі тернополяни були їй у чомусь винні. Пальнута на всю голову, вона лаялася люто, з відлунням і з таким визначним талантом, що порівняно з її лайкою вислови пані Бугнової здавалися святими. Як вирішальний ар ґумент Леська могла й справді оголити весь свій нижній поверх і перестояти будь-кого.

— Ах ти паскудо, — просичала стара, продемонструвавши білий м'ясистий кулак. Цієї миті широко розплющені очі «курви і старої шкапи» були схожі на блідо-жовті латки, приклеєні до

обличчя. Ніби засцяна ряднина...

Жінки ритуально плюнули одна одній услід і, вправно припнувши свої сумнозвісні язики, розійшлися на зустрічних курсах.

Усі знали, що Бугнова і Дурбак перебували у словесному конфлікті. Він виник давно, але в чому його суть, уже не пам'ятали. Конфліктників супроводжували непохвальні зауваження стосовно їхньої моральності.

— Ну як я її проскордила? — скоромовкою запитала Леська у свого «коле г и» Міська, але з виглядом такого жіночого задоволення, навіть щастя, ніби для неї нема і не може бути радості більше, ніж засвідчити цей факт.

Клаптик голосу худючого, як держак од швабри, Міська, який по-дурному сам до себе посміхався, з нікчемним словом «кляса», а за ним «таки-так» зірвався з його посинілих після учорашнього губ. Міськові слова були маленькі та слизькі, наче хворобливе відчуття власної вини, приглушені важким похміллям. Нині він, нечутний і непримітний, старався не рухатися і не дихати. У подібній ситуації якась сила спонукала його з покірною посмішкою постійно повторювати ці два слова.

До слова, Місько не відчував до Леськи всеохопливої любові. Бувало, що вона і його бештала з усіх боків, — за лінощі та що не беріг копійку, а тринькав гроші на жінок низького ґтибу, і за жахливий запах сечі в помешканні після п'ятики, котрий, як подекували, нервував навіть псів. Файно пахне тільки власна сеча! При цьому обличчя Міська було схожим наче морда покірної кобили — не мало жодних заперечень, з усім погоджувалося.

— Я колись заб'ю ту псицю, яка зжерла мої нерви, — зловливо лаючись, забожилася пані Бугнова у присутності пам'ятника Міцкевичу і ще кількох свідків, які сміялися й повизкували в дикому захваті. Серед очевидців «шкандалю» був, безперечно, і пан

Маковецький.

— А таки заб'є цю gehscheissen ** Леську, яку давно пора в бедлам спровадити, — зробив прогноз пан Войцех. — Хіба можна так нахабно варнякати?

— Не заб'є... — засумнівався листоноша Цибульський. — Куди їй, старій рохлі?

— Хіба ви знаєте, в якому віці щезають капризи та помсти і на що годна жінка в менопаузі?.. — блиснув ерудицією пан Маковецький. А його погляд красномовно говорив: «Хто ж, як не я, перекрою ваше неучтво?»

— Менопауза... що то є?

— У дружини запитайте.

— Ми з нею ніколи не були близькими, — мовив зніяковіло Цибульський.

— Чорт забирай, мені доводиться за вас червоніти. А ваші троє дітей... невже вони поштою до вас прийшли? — ніби зі здивуванням, ніби зі співчуттям запитав пан Войцех, а потім, зрозумівши, що не зовсім вдало висловив думку, безнадійно махнув рукою.

Товстий, лисий, схожий на кнура фриз'єр Ци г'лер, якого прозивали «Оцтовим Яном», підозріло витріщившись на пана Войцеха, мовчав. Його незговірливість була притчею во язицех. Дика зануда, краще повіситися, ніж з таким жити, він знав: із вагомими ар г'ументами пана Маковецького неможливо сперечатися.

— Мені залишилося тільки схилити голову перед вашим багатим досвідом, — мовив знеособленим голосом із гримасою понурості, побачивши яку, кожному з присутніх захотілося одягнути на його «банск» сміттєвий бак. Коли Циглер закрив рота, вигляд від цього не став розумнішим.

Незважаючи на вік *** і коров'ячу зовнішність, пані Бугнова аж ніяк не була плаксивою. Пан Войцех точно вловив, що хоча в її душі вже частково відлунали пристрасті й урагани, вона не втратила майстерності плести інтриги. Ця жінка була хитрішою і обачнішою, ніж вважали.

— Господи, убережи нас від сердитих жінок, — мовив хтось, можливо, що й Тадек, який так і не наважився створити сім'ю.

До чого тут жінки з їхніми прокльонами, які почувалися в місті чудово, як сальмонела у протухлому курячому яйці? Відповімо: навіть найпримітивніше людське існування гідне історичної уваги. Ще вчора жалюгідне життя й голоси цих персонажів з їхніми лайками і колупанням у житті інших були нікому не цікаві... нецікаві взагалі. А сьогодні... апетитні. Ці «дрібниці» надають картині повної достовірності. Буття в такі моменти історії емоційно дуже загострене. Воно характерне не злетами духу, а лише пристрастями, котрі повзуть десь унизу життя і перестають задовольняти обивателів. Зауважимо, що чемні жінки не можуть залишити сліду в історії. Вслід за надлишковими емоційними сплесками виповзли з нір і нахабно посунули містом падіння моралі, алкоголь, наркотики, обійми повій... Правила свій бал рейхсмарка й американський долар, при вигляді яких багато тернополян вивертали потрохи.

Зенітники, відлаявши небо й опустивши стволи гармат на лафети, та одягнувши на «олівці» брезентові чохла, поспішно залишали місто. За ними посунув потік інших польських відділів — похмуре нещастя панічних очей, стомлених рук і зачовганих ніг... Було чутно, як гупають бруківкою каблуки вояків. На вузьких вулицях стрій змішався з іншим строєм і перетворився на кашу із запахом суміші людського поту, викурених цигарок та збройового мастила. Команд не чути, а зрештою, для сліпого безладу й живої зарослі вони не потрібні.

Запущений механізм самознищення і порядку запрацював на всю потужність. Усе розвивалося так жакливо! Натовп (вибухова суміш військових та цивільних), розпанахавши тишу, кинувся до двірця на останню «Люкс-торпеду». Наче звірі: розірвуть на сто шматків, як кішку, котра помилково затесалася в танок собачого весілля.

Після криків, штовханини, гармидеру та істеричної суєти на вокзалі раптом у місті запала тиша, майже могильна. Жодних ознак життя, ніби всі мешканці булькнули у став чи ще гірше — в міську клоаку. Причаївшись, вони нервово вслухались у тишу, готуючись до будь-яких прикростей. Чекав на них і пан Маковецький — за вікнами закладеними периною й подушками, щоб не залітали кулі.

Тим часом білою стелею бур і омістрового кабінету ковзали сонячні бліки, вітерець роздував серпанки фіранок. Голова очільника міста Станіслава Відацького — рожевого ліберала, в якого інтонації та резолюції теж рожеві, схилилася над паперами. Війна, що потягла Польщу в безодню падіння, так і не перекроїла його політичних поглядів.

У кабінеті, ніби на сцені, виконували з провінційним шиком кілька актів нетлінної класики.

— Що у вас? — подаючи мляву прохолодну руку, запитав бур і омістр у військового коменданта майора Віктора Мальця. Той перебільшено бадьорим кроком щойно перетнув кабінет і виструнчився перед Відацьким.

— Будьте, пане полковнику готові, що через півтори години совіти зайдуть у місто. І енерали Нарбут-Лучинський та Ятельницький вже покинули Тернопіль, їх наздоганяє воєвода Маліцький. Наше військо виродилося до тієї останньої стадії, що навіть відступити розучилося — воно просто драпає. Маса непідвладних людей у пошуках поживи вештаються містом, — документально відрапортував комендант, ніби пред'явив чек у

банку.

Зсугулений і обтяжений проблемами, бур і омістр, уважно вислухавши слова, поринув у роздуми. Між ними простелилася латка мовчання, прошита нерівними стібками. Ще ніколи бур і омістр не думав так довго. У відданості коменданта він не сумнівався, але почута конкретика вдарила його нижче пояса. Бур і омістр, нервово клацаючи ключиками бюро, то відчиняв, то зачиняв шухляди, то брав до рук «всєчне пюро» ****, то відкладав його.

Везунчик, щасливчик, розбещений жінками майор терпляче очікував. Чисто виголене рожеве обличчя, бездоганний квадратик худеньких вусиків, проділ на голові черепкового кольору, м'які чоботи, щоб не страждали мозолі, полковий знак другого полку ле і іонів на грудях у військового коменданта були як завжди парадними. Здавалося, що йому і чорт не страшний. Тільки темно-карі очі майора вкупі з глибоким зітханням, купаючись у тривозі, глянули на дзи і арок.

— Дякую, пане майоре... Я зрозумів, що й ви вже драпаєте...

Майор Малець, обережно ступаючи по паркету, ніби боячись послизнутися, вийшов із кабінету. У ньому співіснували дві людини: одна спокійна, врівноважена, з почуттям власної гідності, інша — підкреслено шаноблива до тих, хто стояв на вищому щаблі. Майор не був сентиментальним, але, сідаючи в автівку, піймав себе на думці, що йому хочеться нагнутися й поцілувати цю рідну галицьку землю.

— Москалі вже не ті, яких я бачив під Варшавою у доленосному двадцятому. Звір виріс — шерсть на загривку стала дибки, кігті й ікла відточені. Раджу всім, у кого є змога, скерувати стопи до Румунії, — рівними округлими реченнями, бездоганною чіткою вимовою, відпрацьованою модуляцією голосу звернувся Відацький до чиновників.

— А ви як?

— Місто мені довірив народ. Його не можу кинути, — мовив завченою збитою, суконною фразою, демонстративно тяжко зітхнувши.

Він продовжував мислити, наче старий карась-ідеаліст і приймати, як на його уявлення, збалансовані рішення, сподіваючись, що вони — найкращі.

— Не говоріть загадками... Декому довірили країну... а вони... — войовничо підтягнувши подвійне підборіддя, вперше за війну роздратовано запихтів, наче самовар екзекутор скарбового управління Мар'ян Домадзерський у чесучевому літньому костюмі. Його слова осіли на дні душ присутніх, зануривши їх у гідкі сумерки.

Ліберала Відацького, який завжди вмів слухати і давав співбесідникові змогу виговоритися, замінив пілсудчик Відацький, який обожнював Ридза. Несподівано для чиновників із язика бур і омістра злетіло зовсім інше:

— Стій! Нічого більше не кажи. Продовжуй глибоко дихати... Так легше і тобі, й мені.

Правильні слова... не плетиво бздур *****. Нахаба Домадзерський, до того ж вузьколобий та обмежений святенник, одразу ж ставав ганчіркою, якщо з ним говорили незаперечним тоном. А зрештою, що бур і омістр міг сказати такого, чого його підлеглі не знали?

Чиновники, які вже перебували у стані ажитациі *****, згорнувшись у кульки, мов мокриці, мовчали. Більше не знайшлося горластого півня, який би з урочистим криком заліз на вершину купи гною, що диміла.

На Відацького навалилася безвольна нерухомість, його охопили заплутані й суперечливі думки. Коли ж вони припинилися, не залишилося нічого, крім нікчемності життя, що з гуркотом мчало повз.

...Микулинецькою — подзьобаною колесами, підковами й ратицями, похмурою похоронною вулицею, що простяглася, наче довга зламана рука в гіпсі, сторожко вповзала колона радянських танків. Крізь холодні очі панорамного прицілу вулиця таємнича і ворожа. Перед совітами не фронт — ріденький підгнилий штахетник. Він боязко відчуває ворога, який крадеться. Польські вояки, вслухаючись у металевий скрегіт і лязкання гусенець танків, які лущили бруківку, мов горіхи, — розгублені, паралізовані й подавлені.

Загальну картину ніби вкрили шаром якоїсь вогняної фарби, додаючи їй яскравості й експресії. Війна — найкращий друг смерті та впертого плину потоку нових страждань. Страх завоштузився на спинах. Стріляти і не пашталякати... стрільба переконливіша від слів. Поодинокі постріли з карабінів. Сплющені об броню кулі відлітали гарячими коржиками. Тишу розрубала довга черга станкового кулемета. Максим стріляв довго, доки зброю не перегріли. Глухо рикнула танкова гармата. Вибух снаряда — ніби чорний волохатий стіжок.

Будинки з пошматованими вікнами і покльованими кулями стінами, ніби вони перехворіли віспою. Шматки та уламки відчаю пропливали повз. Кулі, наче цвяхи, прикололи до стіни тіла трьох польських офіцерів. Вони — мовби символ зачаття всіх майбутніх гідот. Пліткували, що ці богопротивні гріхи — справа рук радянської військової розвідки, співробітники якої для залякування вбивали своїх ворогів на центральних вулицях. Трупі польських вояків траплялися часто, і їх не поспішали забирати з вулиць. Живі турбувалися про живих.

Небо — як червоний український борщ у печі, в якому все кипіло і вирувало. Біля парафіяльного костелу воно, здається, пригоріло, бо було поцятковане чорною сажею. Сніжинки ще гарячого попелу чарівливо кружляли над головами перехожих,

обпікаючи їм губи.

На тротуарі — самотня постать дитини у довгій нічній сорочці зі скошляченим ведмедиком у руках, якому не раз пришивали носика. Вибалушені очі, дрібненькі кроки...

• • •

Далі — у повній книжці ««Вирівнювання» Збруча. Quo vadis, Вадісе?. Книга 2».
nashaknyga.com.ua